

Abg. 132

Abg. [redacted]

Sprawozdanie

komisyi prawniczej o wnioskach Wydziału krajowego, dotyczące wpływu nieograniczonej wolności dzielenia posiadłości tabularnych na wybory z kuryi gmin wiejskich do Sejmu i Rady powiatowej, tudzież na ustrój obszarów dworskich.

Wysoki Sejmie!

Na Sesi Wysokiego Sejmu z r. 1883. poseł Dr. Skałkowski uczynił wniosek następującej treści:

„Poleca się Wydziałowi krajowemu przedłożyć na najbliższej sesyi sejmowej projekta do zmiany sejmowej ordynacyi wyborczej, powiatowej ordynacyi wyborczej i ustawy o obszarach dworskich w tym kierunku, aby małe cząstki posiadłości dawniej dominikalnej nie opłacające pewnej minimalnej kwoty podatków bezpośrednich, nie nadawały prawa do głosu wirylnego w kuryi gmin wiejskich przy wyborach do Sejmu i do Rady powiatowej i zostały wcielone do związku gminnego.“

Komisya prawnicza, której wniosek ten był przekazany, uznała ważność i doniosłość kwestyi w nim poruszonych, lecz właśnie dlatego sądziła, że rozwiązanie takowych tylko po gruntownych studyach i obszernych badaniach nastąpić może i wniosła:

„Poleca się Wydziałowi krajowemu by zbadał, czyli i jaki wpływ wywarła lub w najbliższej przyszłości wywrzeć może zaprowadzona ustawą z dnia 1. Listopada 1868 Nr. 25 dz. u. k. nieograniczona wolność dzielenia posiadłości tabularnych na wybory do Reprezentacyi krajowej i powiatowej z kuryi wiejskiej i na ustrój obszarów dworskich jako jednostek administracyjnych, ze względu na postanowienie §. 14. ord. wyb. kr. §. 8. ord. wyb. pow. i §. 1. ustawy o obszarach dworskich, — i na najbliższej sesyi sejmowej przedłożył sprawozdanie, ewentualnie wnioski do zmiany dotyczących ustaw.“

Wysoki Sejm wniosek ten zamienił w uchwałę, wskutek czego Wydział krajowy przedłożył sprawozdanie z dnia 30. Listopada 1885. L. W. kr. 49.202 na posiedzeniu Wysokiego Sejmu z dnia 12. Grudnia 1885. komisyi prawniczej przekazane, będące przedmiotem niniejszego sprawozdania.

Przystępując do ocenienia sprawozdania Wydziału krajowego, komisya prawnicza zniewolona jest przede wszystkim zauważyć, że w roku 1885. zaszedł fakt, któryby mógł wzbudzić mniemanie, że cała ta kwestya straciła aktualne znaczenie.

Albowiem z powodu zakwestyonowania wyboru posła do Rady państwa z kuryi gmin wiejskich okręgu wyborczego Złoczowsko-Przemysłańskiego Trybunał państwowy orzekł, że w kuryi wiejskiej czynne prawo wyboru z tak zwanym głosem wirylnym przysługuje tylko właścicielom posiadłości, stanowiących odrębne wydzielone ze związku gminnego obszary dworskie.

Gdyby zasada tem orzeczeniem Trybunału państwowego uznana, wszędzie i zawsze przy wyborach z kuryi wiejskiej znalazła zastosowanie, to dzielenie posiadłości tabularnych nie miałyby żadnego wpływu na wybory z tej kuryi, ~~zależy~~ zacza, gdy Trybunał państwowy zgodnie z zapatrywaniem i dotychczasową praktyką Wydziału krajowego i Namiestnictwa jest zdania, że prosty fakt dzielenia jakiejś posiadłości tabularnej na podstawie tytułu z prawa cywilnego nie wystarcza bynajmniej na wytworzenie jednostki administracyjnej, jaką niewątpliwie jest obszar dworski.

Lecz jakkolwiek powaga Trybunału państwowego wpływać może na interpretacye ustawy, to jednakowoż orzeczenia jego nie mają mocy ustawy, nie mogą być uważane za autentyczną interpretacyą a sam Trybunał nie jest związany własnymi orzeczeniami w poszczególnych wypadkach wydanymi.

Wydział krajowy w sprawozdaniu swoim starał się wykazać, że za zdaniem Trybunału państwowego „nie przemawia ani brzmienie ustawy, ani jej zamiar.“

Komisya prawnicza nie uważała za potrzebne i pożądane, badać, które zapatrywanie jest bardziej w ustawie uzasadnione, czy Wydziału krajowego poparte dotychczasową niesporną praktyką, czy też Trybunału państwowego.

Dla sprawy, która nas dzisiaj zajmuje, wystarcza stwierdzić, że jakkolwiek jest rzeczą pewną, że Trybunał państwowy pragnął w drodze interpretacyi ustaw uchylić daleko sięgający z pierwotnym zamiarem ustawodawcy bezwątpienia wcale niezgodny wpływ wolności dzielenia posiadłości tabularnych na wybory z kuryi wiejskich, a zatem dąży do celu i przez nas za pożądany uznanego, to jednakowoż poważne wywody Wydziału krajowego zachwiać muszą wiarę w wewnętrzną prawniczą wartość orzeczenia Trybunału, i nasuwa się mimowoli wątpliwość, ażali Władze administracyjne tem w poszczególnym wypadku wydanem orzeczeniem skłonić się dadzą do odstąpienia od dotychczasowej swej praktyki, i czy Trybunał sam zawsze i wszędzie tej interpretacyi swojej trzymać się będzie.

Wątpliwość ta tem silniej występuje, jeżeli się zważy, że wypadek, o którym Trybunał orzekł, odnosi się do wyboru posła do Rady państwa, a ordynacya wyborcza do Rady państwa przy najmniej zdaje się i brzmieniem swoim przemawiać za zapatrywaniem Trybunału państwowego, albowiem §. 11. ustawy z dnia 2. Kwietnia 1873. Nr. 41. Dz. p. p., który stanowi o czynnem prawie wybierania z głosem wirylnym, wyraźnie mówi o obszarach dworskich słowami: „Wo der Besitzer eines dem Gemeindeverbande nicht einverleibten Gutsgebietes etc.“ Zaś ordynacya wyborcza krajowa w §. 14. mówi tylko o posiadłości tabularnej (landtäffliches Gut). Zachodzi więc pytanie, czy Trybunał państwowy także przy wyborach do Sejmu na przyszłość zechce się trzymać wrzeczonej raz zasady.

Skoro pod tym względem najmniejszej nie ma pewności, kwestya cała nie przestaje być aktualną i domaga się rychłego rozwiązania.

Daty statystyczne w sprawozdaniu Wydziału krajowego zestawione wykazują dosadnie, jak szybko wzrosła liczba głosów wirylnych przy wyborach do Sejmu z kuryi wiejskiej.

Daty te wykazują także stosunek liczby głosów wirylnych do ogólnej liczby wyborców w poszczególnych okręgach wyborców. Zdaniem komisji prawniczej jest także pożądaniem poznać,

w jakim stosunku zostaje liczba głosów wirylnych do liczby wyborców z gmin wiejskich, po włączeniu wyborców z miast i miasteczek do kuryi miejskiej wcielonych.

Niechaj nam przeto wolno będzie przytoczyć tu choćby tylko najdrastyczniejsze liczby. I tak w roku 1883. było uprawnionych do głosowania z kuryi wiejskiej:

	z gmin wiejskich,	głosy wirylne.
w okr. Wieliczka-Podgórze-Dobczyce .	164	130
„ Nowy Sąd-Grybów-Cieźkowice .	146	125
„ Dukla-Krosno-Żmigród .	170	107
„ Jasło-Brzostek-Frysztak .	169	111
„ Dubiecko-Brzozów .	126	76
„ Sanok-Rymanów-Bukowsko .	157	73
„ Sambor-Staremiasto-Starasól .	153	79
„ Rohatyn-Bursztyn .	106	74

Nie ulega przeto najmniejszej wątpliwości, że wpływ głosów wirylnych na wynik wyborów jest bardzo znaczny. Wpływ ten nie może też być zbawiennym i pożądanym, albowiem zmienia on cały dotychczasowy system wyborczy z krzywdą dotychczasowych wyborów.

Wybory z kuryi wiejskiej są pośrednie, na 500 ludności przypada dopiero jeden wyborca, a przy wzroście liczby głosów wirylnych i to szczupłe prawo konstytucyjne staje się bardzo problematycznym, gdyż wyborcy mający głosy wirylne, połączwszy się z małym odłamem innych wyborców, łatwo wybory rozstrzygną, z pominięciem wyborców wybranych przez prawyborców.

A przyznać należy, że ani prawne ani realne stosunki kraju naszego nie usprawiedliwiają nadanie przywileju takiego pojedynczym osobom, tylko dla tego, że drobna ich posiadłość przypadkowo wpisana jest w księdze hipotecznej dla dóbr tabularnych, na takie przywileje niczem nie zasługują; ani wyższą inteligencją, ani też wyższym podatkiem (który ostatecznie stanowi podstawę systemu wyborczego).

Ustawodawca wydając statut krajowy i ordynację wyborczą krajową, w czasie kiedy wolność dzielenia dóbr tabularnych była ograniczoną, mógł przypuścić, że właściciele mniejszych posiadłości tabularnych, posiadając znaczniejsze obszary, należą wszyscy do inteligencji. Tego dzisiaj, gdzie podzielność dóbr tabularnych nieograniczona — już jako regułę przyjąć nie można, skoro właśnie tam, gdzie majątek tabularny na wielką liczbę posiadłości podzielony został, nabywcy niczem się nie różnią od otaczającej ich ludności wiejskiej, a nawet po największej części do tejże ludności należą. Że i siła podatku, tych posiadaczy nie uprawnia ich do podobnych aspiracji, wykazuje wynik najnowszego dochodzenia rządowego, komisji zakomunikowany. — Według tego dochodzenia ogólna liczba posiadłości tabularnych, opłacających mniej niż 100 zł. rocznego podatku wynosi 1.948,

z tych opłaca podatek wyżej 25 zł.	668.
zaś niżej 25 zł.	1.280.

Wobec tego stanu rzeczy jest rzeczą pewną, że mnożeniu się liczby głosów wirylnych trzeba w drodze ustawodawczej położyć tamę, tak aby w przybliżeniu przywrócono stosunek liczby głosów wirylnych do innych, jaki istniał przed wejściem w życie ustawy pozwalającej dzielenie posiadłości tabularnych.

Wprawdzie nie mamy pozytywnych dat, jaka była wówczas liczba głosów wirylnych, lecz kombinując różne dane, można przypuścić, że wykazana powyżej liczba 668 posiadłości opłacających więcej niż 25 zł. a mniej niż 100 zł. podatku, nie bardzo się oddala od dawnych stosunków z przed rokiem 1868.

Dla tego też zgadza się komisya prawnicza z propozycją Wydziału krajowego, aby minimum podatku opłacanego od posiadłości tabularnej, uprawniającej jeszcze do głosu wirylnego, wy-

nosiło 25 zł., i aby właściciele posiadłości tabularnych mniej niż 25 zł. opłacających, od tego prawa wykluczono.

Rozchodzi się teraz o to, w jaki sposób to by się stać miało. Wydział krajowy proponuje w tym celu dwa projekta do ustaw zmieniających §. 13. i 14. ordynacyi wyborczej krajowej, jakoteż §. 8. ordynacyi wyborczej powiatowej a to dla tego, bo wszystko co się tu wyżej powiedziało o głosach wirylnych przy wyborach do Sejmu, zastosować należy także do wyborów Rady powiatowej.

Obie te ustawy mają na celu ograniczyć czynne prawo wyboru z głosem wirylnym z kuryi wiejskiej tak do Sejmu jak Reprezentacyi powiatowej do właścicieli takich posiadłości tabularnych, od których podatek roczny najmniej 25 zł. wynosi.

W łonie komisji prawniczej podniesiono wniosek, że lepiejby było załatwić sprawę uchwaleniem projektu do ustawy orzekającej, iż posiadłości tabularne nie opłacające najmniej 25 zł. rocznego podatku, mają być wcielone do związku gminy. Motywowano ten wniosek przedewszystkiem względem formalnym, iż w takim razie odpadłaby potrzeba zmiany zasadniczej ustawy krajowej, t. j. ordynacyi wyborczej krajowej, gdyż głos wirylny przysługuje tylko właścicielom posiadłości ze związku gminy wyłączonych. Podniesiono dalej, że taka ustawa załatwiłaby równocześnie i drugą część uchwały sejmowej z dnia 9. Września 1884., mającą na oku nie mniej ważny dla ustroju autonomicznego kraju stosunek małych posiadłości tabularnych do obszarów dworskich. Sądono przytem, że jest to jedyny odpowiedni sposób załatwienia tej kwestyi, albowiem z trzech możliwych sposobów załatwienia tej kwestyi, jakie Wydział krajowy w swoim sprawozdaniu wskazuje, pierwszy, to jest: uznanie każdej nowo powstającej posiadłości tabularnej za odrębny obszar dworski — rozbiłby znaczną część kraju w atomy administracyjne i pociągnąłby za sobą formalny chaos w administracyi, gdyby każdy posiadacz choćby najmniejszej części posiadłości tabularnej stanowił osobną jednostkę administracyjną, a zatem ten sposób załatwienia sprawy, jak to Wydział krajowy sam uznaje — z góry jest wykluczonym. Drugi sposób zaś, t. j. pozostawić nowo powstające posiadłości tabularne przy pierwotnym obszarze dworskim i uregulowanie ich wzajemnych stosunków w drodze ustawy — zmieniłby zupełnie pierwotny charakter obszaru dworskiego, stanowisko przełożonego takiego obszaru w sposób niezgodny z nowoczesnymi pojęciami państwa i wymaganiami dobrej administracyi; podczas bowiem gdy pierwotnie przełożony obszar dworski sprawował swój urząd publiczny na własnym swoim terytorjum, nad rodziną swoją, swoimi ofycyalistami i swoją czeladzią, to po rozdzieleniu posiadłości tabularnej na kilkanaście a często i kilkadziesiąt części i wcieleniu takowych do pierwotnego obszaru dworskiego, władza przełożonego takiego obszaru rozciągnęłaby się na terytoria nie będące jego własnością, na osoby nie zostające z nim w żadnym prawnym stosunku, a często odrębne i sprzeczne interesa mające, przez co wytworzyłyby stosunki bardzo podobne do dawnej jurysdykcji patrymonialnej, tak słusznie w całej Europie usuniętej.

Na końcu twierdzono, że wcielając małe posiadłości tabularne do związku gmin, gminom tym nie tylko żadna krzywda się nie dzieje, ale owszem siły ich podatkowe się zwiększają; i powoływano się na to, że w załatwieniu wniosku ś. p. posła Bauma, Wydział krajowy sprawozdaniem swoim z dnia 15. Lutego 1876. l. 3.784., analogiczny wniosek postawił.

Lecz komisja prawnicza nie uznała za stosowne, wdać się w merytoryczny rozbiór tego projektu. Wychodziła ona przytem z tego zapatrywania, że wpływy nieograniczonej podzielności dóbr tabularnych na ustrój obszarów dworskich występują nie tylko tam, gdzie powstające nowe posiadłości są drobne, lecz także i z równą jaskrawością tam, gdzie znaczniejsze posiadłości więcej jak 100 zł. rocznych podatków opłacające powstają, zatem i takie posiadłości wymagają uregulowania ustawodawczego tem bardziej, ile że istniejące ustawy takich wypadków wcale nie przewidywały.

Wysuwającą się ztąd kwestyę obszarów dworskich należy traktować jako całość i jako taką załatwić. Częściowe załatwienie, jakim by było uchwalenie ustawy wcielającej drobne posia-

dłości do związku gminnego — byłyby tylko paliatywą i mogłoby przesądzać przyszłej radykalnej reformie.

A ponieważ Wydział krajowy co do obszarów dworskich żadnych pozytywnych wniosków nie przedstawia, komisya prawnicza nie jest w położeniu z własnej inicjatywy takie wnioski czynić. Komisya była przeto zdania, że zostawiając uregulowanie obszarów dworskich na przyszłość, obecnie przystąpić należy do załatwienia sprawy dotyczącej głosów wirylnych uchwaleniem projektów do ustawy przez Wydział krajowy proponowanych, stanowi rzeczy zupełnie odpowiadających.

Gdy atoli komisya nie zapoznaje naglej potrzeby zaradzenia licznym niedogodnościom z mnożących się podziałów posiadłości tabularnych pod względem ustroju obszarów dworskich powstałym, — dlatego proponuje, aby Wysoki Sejm uchwalając rezolucyą niżej umieszczoną, potrzebę ta uznał wzywając Wydział krajowy do przedłożenia odpowiednich wniosków.

Komisya prawnicza wnosi tedy:

I. Wysoki Sejm raczy uchwalić załączone pod *A* i *B* projekta do ustawy.

II. Wysoki Sejm raczy uchwalić:

Poleca się Wydziałowi krajowemu, by na przyszłej Sesyi sejmowej przedłożył wnioski co do zmiany ustawy o obszarach dworskich, w celu usunięcia szkodliwych skutków, jakie częste dzielenie posiadłości tabularnych na ustrój obszarów dworskich i przeto także na administracyę krajową wywarły.

Lwów dnia 11. Stycznia 1886.

Zawadzki

Przewodniczący.

Sprawozdawca:

Fruchtman.

A.

Ustawa

z dnia . . . . . dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem, zmieniająca postanowienia §§. 13. i 14. sejmowej ordynacyi wyborczej z dnia 26. Lutego 1861. roku Dz. u. p. Nr. 1., pod względem udziału posiadaczy posiadłości tabularnej, nie należącej do związku gminy, od której należytość roczna w podatkach realnych nie wynosi najmniej sto zł. w. a. w wyborze posłów z kuryi gmin wiejskich.

Za zgodą Sejmu Mojego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem, rozporządzam co następuje:

Art. I.

Postanowienia §. 13. (w brzmieniu ustawy z dnia 6. Października 1869. Dz. u. kr. Nr. 31.) i §. 14. sejmowej ordynacyi wyborczej z dnia 26. Lutego 1861. Dz. u. p. Nr. 1. w dotychczasowej osnowie zostają uchylone i mają odtąd opiewać, jak następuje:

§. 13.

Wyborcy każdej gminy wybierani będą przy przestrzeganiu postanowień ustawy krajowej z dnia 13. Stycznia 1869. Dz. ust. i rozp. kraj. Nr. 13. o wykluczeniu od prawa wybierania i obieralności do Sejmu przez pierwsze dwie trzecie części wszystkich, w moc ordynacyi wyborczej dla gmin z dnia 12. Sierpnia 1866. z tytułu opłaty podatków uprawnionych do wybierania Rady gminnej, spisanych porządkiem wysokości opłacanych przez nich w gminie rocznych podatków bezpośrednich, poczynając od opłacającego najwyższy podatek. Ci z uprawnionych do wyboru Rady gminnej z tytułu opłaty podatków, którzy są wyborcami w klasie wielkich posiadaczy gruntowych, lub w miastach, nie mają być zamieszczeni na tych spisach.

Jeżeli kilku uprawnionych opłacają równe kwoty podatkowe, starszy wiekiem ma poprzedzać młodszego.

Pełnoletni do związku Państwa austriackiego należący posiadacze posiadłości tabularnej, nie znajdujące się w związku gminy, od której należytość roczna w podatkach realnych rządowych nie wynosi najmniej dwadzie-

Ścia pięć złotych wal. austr., tudzież inni pełnoletni obywatele Państwa austriackiego, zamieszkali na obszarach dworskich do gminy nie wcielonych, którzy nie należą do wyborców z klasy większych właścicieli, lub do wyborców w miastach, są prawyborcami w tej gminie, z którą dotyczący obszar dworski stanowi jedną gminę katastralną, jeżeli nie są wyłączeni od prawa wybierania na mocy ustawy krajowej z dnia 13. Stycznia 1869. Dz. ust. i rozpr. kr. Nr. 13., i w tym obszarze dworskim lub w tej gminie od roku opłacają przynajmniej taki podatek bezpośredni, jaki w tej gminie płacą prawyborcy najniżej opodatkowani.

Wraz z wyborcami z tytułu opłaty podatków głosują z równem prawem jako wyborcy uprawnieni bez względu na opłatę podatków do wybierania Rady gminnej w moc ordynacyi wyborczej dla gmin z dnia 12. Sierpnia 1866., jeżeli nie są wyłączeni od prawa wybierania na mocy ustawy krajowej z dnia 13. Stycznia 1869. Dz. ust. i rozpr. kr. Nr. 13.

§. 14.

Pełnoletni, do związku Państwa austriackiego należący posiadacze posiadłości tabularnej, nie znajdującej się w związku gminny, od której należytość roczna w podatkach realnych rządowych **wynosi najmniej dwadzieścia pięć złotych w. a., a nie dosięga pełnej kwoty 100 złotych wal. austr., mają z uwzględnieniem postanowień ustawy z dnia 20. Września 1866. Dz. ust. i rozpr. kr. Nr. 23,** jako wyborcy mieć udział w wyborze posła z gmin wiejskich tego okręgu wyborczego, w którym posiadłość jest położoną.

Z pomiędzy kilku współposiadaczy takiej posiadłości, te tylko jako wyborca wystąpić może, którego wszyscy do tego upoważnią.

Art. II.

Wykonanie tej ustawy poruczam Mojemu Ministrowi spraw wewnętrznych.

B.

Ustawa

z dnia . . . . . dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem, zmieniająca postanowienia § 8. ordynacyi wyborczej powiatowej z dnia 12. Sierpnia 1866. Dz. u. kr. Nr. 21., o prawie wybierania członków Rady powiatowej w grupie gmin wiejskich, służącym posiadającym w powiecie dobra ziemskie tabularne i opłacającym rocznie mniej niż 100 zł. w. a. podatków bezpośrednich.

Zgodnie z uchwałą Sejmu Mojego Królestwa Galicyi i Lodomeryi, z Wielkiem Księstwem Krakowskiem, postanawiam co następuje:

Art. I.

Postanowienia §. 8. ordynacyi wyborczej powiatowej z dnia 12. Sierpnia 1866. Dz. u. kr. Nr. 21., zostają uchylone w dotychczasowej osnowie, i mają odtąd opiewać jak następuje:

§. 8.

Prawo wybierania członków Rady powiatowej w grupie gmin wiejskich, mają także obywatele państwa austriackiego, którzy posiadają w powiecie dobra ziemskie tabularne i opłacają rocznie kwotę niemniejszą, aniżeli dwadzieścia pięć zł. w. a., a nie dosięgającą pełnych sto zł. w. a. podatków bezpośrednich.

Co do wykonywania tego prawa mają być zastosowane postanowienia §. 2.

Art. II.

Wykonanie tej ustawy poruczam Mojemu Ministrowi spraw wewnętrznych.

